

הכנס לעתיד העם היהודי

The Conference on the Future
of the Jewish People

2017

28 בפברואר - 1 מרס

שינויים במערב

שעשויים להשפיע על ישראל והעם היהודי

 הכנס לעתיד העם היהודי
The Conference on the Future
of the Jewish People **2017**
28 בפברואר - 1 מרס

שינויים במערב

שעשויים להשפיע על ישראל והעם היהודי

הקדמה

תחילת 2017 מבשרת את התגברות התופעה המתפתחת של "עליית הלאומיות מול הגלובליזציה", לה היינו עדים כבר בשנה שעברה בעת מערכת הבחירות לנשיאות בארצות הברית ובהצבעת הבריטים בעד פרישה מהאיחוד האירופי. תופעה זו, שעומדת בניגוד למגמה שהתפתחה בראשית המילניום, מציבה אתגרים חדשים רבים בפני העם היהודי ומדינת ישראל, אולם היא עשויה להוות גם פתח למספר הזדמנויות חדשות.

על רקע זה, המכון למדיניות העם היהודי ממקד השנה תשומת לב רבה, במיוחד בהערכה השנתית לשנת 2017, בבחינה ובניתוח של אסטרטגיות חדשות להתמודדות עם המציאות המשתנה. בהקשר זה תוכננה ועידת סיעור מוחות זו, שמוקדשת לתהפוכות במערב ולמעמדה של מדינת ישראל בעולם החופשי לנוכח השינויים המתרחשים מבית.

על מנת להישאר מאוחדים, העם היהודי ומדינת ישראל חייבים להפנות כוחות משמעותיים לעידוד גישה פלורליסטית פנימה, חרף מחלוקות אידיאולוגיות, העלולות להגביר את הפירוד בתוכנו, אנו חייבים להבין כיצד, למרות מיקומה של ישראל במזרח התיכון והסכנות הממשיכות לאיים עליה, ניתן לשמר את הערכים ההומניסטיים שאנו חולקים עם ידידינו במערב.

מצד אחד, מגמות לאומיות בעולם עלולות להתפתח לביטויים של אנטישמיות במקומות שבהם דומה היה כי נחלת האנטישמיות כבר כבתה. מאידך, העם היהודי עשוי לזכות ביותר הבנה ואהדה לאופיו הציביליזציוני ולהתגברות תחושת האחריות ההדדית בין יהודים, שהיא מעבר למשמעויות הדתיות והאמוניות. גם מדינת ישראל עשויה להיווכח כי מדינות שונות בעולם יגלו יתר פתיחות לשאיפתה לקבל הכרה כמדינה יהודית ודמוקרטית.

ועידה זו מוקדשת לזכרו של פרופסור יעקב נאמן ז"ל שהיה חבר במועצה המקצועית המנחה ובמועצת המנהלים של המכון למדיניות העם היהודי מאז היווסדו. פרופ' נאמן שירת את העם היהודי לא רק כשר האוצר ושר המשפטים בממשלות ישראל, אלא כיהודי מחוייב שהיה מודע לחשיבות הפלורליזם לעתיד העם היהודי, חרף היותו יהודי אורתודוקסי המקפיד על שמירת מצוות לפי ההלכה.

אני מבקש בהזדמנות זו להודות לכל צוות המכון למדיניות העם היהודי על עבודתו בהכנת הדיונים וחומרי הרקע לוועידה ובמיוחד לעמית הבכיר, השגריר אבי גיל, שהוביל את המאמץ, וכן למנהלת הפרויקטים, איטה אלקלעי, שהצליחה לחבר בביטחה את ים הקצוות. בשם הנהגת המכון, השגריר סטוארט אייזנשטאט, השגריר דניס רוס ומר ליאוניד נבלין, לכבוד ולעונג לי להביע את הערכתנו ותודתנו לכבוד נשיא מדינת ישראל ראובן ריבלין,

כבוד נשיאת בית המשפט העליון, השופטת מרים נאור, וליו"ר הסוכנות נתן שרנסקי, על השתתפותם החשובה באירוע הפתיחה.
אנו מברכים את כל המשתתפים בבואכם לירושלים ומאחלים לכולנו דיונים מעוררי השראה, שיאפשרו הכנה של המלצות מדיניות מכוונות מעשה.

אבינועם בר-יוסף

נשיא המכון למדיניות העם היהודי

כינוס 2017 של המכון למדיניות העם היהודי יתחקה אחר מגמות השינוי הרוחשות בעולם המערבי - החברתיות, הפוליטיות, הכלכליות והרעיוניות - שעשויות להשפיע על עתידו של העם היהודי. הכנס ישאף לזהות את המגמות המרכזיות ולהעריך את השפעתן האפשרית. דגש מיוחד יושם על ניסוחן של המלצות למהלכי מדיניות שבכוחן לסייע בבלימת השלכות שליליות ולמנף הזדמנויות חדשות. כדי לסייע בהבניית דיוני הכינוס, צוות המכון הכין תמצית ראשונית המגדירה קטגוריות של תופעות השינוי במערב ומתארת את הרקע והביטויים של שינויים אלה, כמו גם כיווני השפעה אפשריים על עתידם של ישראל והעם היהודי. (ראוי להדגיש כי כיווני ההשפעה עשויים להיות לעיתים סותרים בהשפעתם וכי שאלת התממשותם כרוכה באי הוודאות הרבה המאפיינת כיום את כלל הזירה העולמית). מאחר שהתפתחויות המתרחשות בישראל עצמה משפיעות על אופן התעצבות יחסו של העולם המערבי כלפי ישראל והעם היהודי, הוספנו לנייר זה חלק נוסף המצביע על מספר מגמות רלוונטיות.

חלק א

א. ערעור על הסדר הפנים-מדינתי הקיים במערב

במקביל להתערעות הסדר העולמי, גוברת בשנים האחרונות השחיקה ביציבותו של הסדר המדינתי הקיים במערב ומעמיקים סימני השאלה לגבי תקפות הערכים שביסודו של סדר זה: השיטה הקפיטליסטית-ליברלית המבוססת על שוק חופשי וגלובליזציה. ההשפעות המתמשכות מן המשבר הכלכלי של 2008-9, יחד עם כוחות השוק החופשי הקפיטליסטים ומגמות הגלובליזציה העבירו לחו"ל מספר רב של משרות "צווארון כחול", פגעו בעיקר במעמדות העובדים, והובילו לקיטוב כלכלי וחברתי גדל והולך. ההגירה, מאמריקה הלטינית לארה"ב ומאפריקה והמזה"ת לאירופה, ובתוכה מהגרים בלתי-חוקיים רבים, העצימה את רגשות התסכול, הואיל ורבים חוששים כי מהגרים אלה יתחרו על מעט מקומות העבודה הפנויים. בנוסף לכך, ההגירה והמגמות הדמוגרפיות הנובעות ממנה הזינו תחושה של טלטלה תרבותית אצל נוצרים לבנים, שיותר ויותר מרגישים "מיעוט בביתם". ככל שמיעוטים מוסלמים גדלים דמוגרפית, הופכים אסרטיביים יותר ואף משתלבים בפוליטיקה המקומית- כך גוברים הפחד והדאגה באירופה. גל הפליטים, הגדול ביותר מאז מלחמת העולם, נתפס באירופה כמאיים דמוגרפית, תרבותית, וביטחונית. במקביל,

גל טרור שמקורו באסלאם הקיצוני מכה בליבה של אירופה ותורם לתחושת הפחד ואובדן הדרך. תופעת דאע"ש והעובדה שאלפי צעירים מאירופה התנדבו לשורותיו חשפה את כשליה של מדיניות הגבולות הפתוחים והרב-תרבותיות, ובעיני רבים, גם את כישלון הסדר המדיני הקיים להתמודד מול האיום.

הרשתות החברתיות ואתרי החדשות באינטרנט אינם מאפשרים סינון, בדיקת עובדות או איזון. במקרים רבים המידע המועבר מוטה ואף מסולף כדי לשרת אג'נדה. תופעה זו, יחד עם העוינות כלפי האליטות המסורתיות הנתפסות כמושחתות או כמנותקות, הזינה את עלייתם של מפלגות ופוליטיקאים פופוליסטיים החותרים לעימות עם האליטות השולטות. מסתמנת תופעה כללית של עליית הימין הלאומני, מפלגות ואישיים פוליטיים התומכים במדיניות כלכלה, הגירה וביטחון פופוליסטיות, עם גוון איסלאמופובי. בארה"ב, תופעה זו התגלמה בדונלד טראמפ; בבריטניה - ב"ברקסיט" ובפופולריות של נייג'ל פאראג; בצרפת - בעלייתה של מארין לה פן; בגרמניה - בפראוקה פטרי ובמפלגת "אלטרנטיבה לגרמניה"; בהולנד - חרט וילדרס, באוסטריה - מפלגת "חרות" ועוד.

השפעות אפשריות על ישראל והעם היהודי

ישראל

- שדרוג בעוצמתה האסטרטגית של ישראל נוכח עלייתו בארה"ב של ממשל המצהיר על תמיכה גורפת בישראל ומפגין עוינות כלפי אויבי ישראל.
- התגברות הדחף הפוליטי בישראל לנצל את "חלון ההזדמנויות" שאולי מאפשרת נשיאותו של טראמפ כדי לנסות ולהסיר את סימן השאלה לגבי מעמד הקבע של שטחי יו"ש: הורדת פתרון שתי המדינות מסדר היום וסיפוח השטח - כולו או חלקו - לישראל.
- התגברות התמיכה בישראל נוכח עליית כוחן של מפלגות הימין הפופוליסטיות באירופה המצדדות ברובן בישראל (לא כך מפלגתה של מארי לה פן התומכת למשל באיסור החצנה של סמלים יהודיים).
- יתר אהדה לישראל על רקע הפחד הגובר מהטרור האסלמי ומהגירה אסלמית. פתיחות גוברת לטיעון הישראלי- כי אין שוני בין הטרור המופעל כלפי ישראל לזה המופעל כלפי המערב.
- לגיטימציה מוגברת למגמות לאומיות יותר בישראל.
- הקצנה בקרב מרכיבים ליברלים במפלגה הדמוקרטית בארה"ב (מיעוטים, צעירים) שבמסגרתה גם גובר היחס השלילי כלפי ישראל.
- החרפה בתהליך השחיקה בתמיכה הדו-מפלגתית האמריקנית בישראל. (על רקע מגמות הקיטוב הפנימי בארה"ב מחד והתחזקות הימין בישראל מאידך).

יהדות התפוצות

- חברות המסתייגות מערכים ליברליים, מתרחקות מקוסמופוליטיות, ונוטות ליתר לאומנות ולטיפוח מודגש של זהותן הפנימית, עלולות לפתח עוינות מוגברת כלפי מיעוטים ובכלל זה גם כלפי הקהילה היהודית.
- לחץ כלכלי על מעמד הביניים (ארה"ב ואירופה) עלול לחזק גילויים אנטישמיים והפיכתם של היהודים, שהנם יחסית מבוססים, לשעריר לעזאזל. (עם זאת, בחוגים לבנים רחבים בארה"ב רווחת ההכרה כי היהודים הנם חלק מן ה"עם" האמריקאי, בעוד תחושות הדחייה כלפי ה"זרים" מכוונות בעיקרן למוסלמים, שחורים, היספאנים, ואסיאתיים).
- איום על היחס המועדף שקיבלו היהודים באירופה בעשורים הראשונים שלאחר השואה, (זכויות יתר, גישה ישירה למנהיגות הפוליטית, תמיכות כלכליות מוגברות).
- פיחות בעוצמתה הפוליטית של יהדות ארה"ב על רקע היעדר אחדות וקיטוב פנים-יהודי בנושאי ישראל.
- ככול שמתעררת תופעת התמיכה הדו-מפלגתית בישראל וככל שנוצרים פערים בנושא זה בין שתי המפלגות, כך עלולה לחול שחיקה בכוחם של ארגונים פרו-ישראלים (למרות שהתמיכה בישראל הינה אחד הנושאים הבודדים שעדיין נותרו דו-מפלגתיים).
- ירידה אפשרית בכוחם של הארגונים היהודיים ברמת הקהילה וברמה הארצית על רקע מגמה כוללת של אכזבה מתפקודם של המערכות והמנהיגות הקיימים. מסייעים למגמה זו הם התחליפים שמציבות הרשתות החברתיות המאפשרות קיומן של קהילות שיח וירטואליות המסתגרות בתוך עצמן.
- על רקע החרפת הקיטוב הפוליטי והחברתי בארה"ב, אפשרות להתפתחות תהליך דומה בקרב הקהילה היהודית בארה"ב.
- העמקת הנתק בין חלקים מקרב יהודי אמריקה לבין המנהיגות היהודית המאורגנת בארה"ב הנדחפת לשתף פעולה עם טראמפ ואנשיו.
- רובה של יהדות ארה"ב (כ- 70 אחוז) מזוהה היסטורית עם המחנה הליברלי-דמוקרטי ועם ערכים של זכויות אדם, שוויון, והתנגדות לגילויים של גזענות ואפליה. רוב יהודי זה ניצב עתה בצד שנחל מפלה בארה"ב. הדילמה שנוצרת עבור ציבור זה הינה כפולה: האחת - כיצד להיאבק בטרמפ ורעיונותיו ועדיין לשמור על מעמד של מיעוט לויאלי. השנייה - כיצד להיאבק בטרמפ ורעיונותיו מבלי לפגוע באינטרסים של מדינת ישראל הרואה בו ידיד יקר.
- העמקת הפער בין חלקים ליברליים ביהדות ארה"ב לבין ישראל בה מתגברות נטיות ימניות, לאומניות ודתיות.

ב. ערעור על הסדר העולמי הקיים

בשנים האחרונות ניכרת היחלשות של אבני היסוד הניצבות בבסיס הסדר העולמי כפי שהכירוהו מאז תום המלחמה הקרה והתפרקות ברית המועצות. סדר זה היה מבוסס על דומינטיות אמריקנית (גם כאשר המערכת הבינ"ל נטתה להיות רב-קוטבית), על מוסדות "ממשל עולמי" (כגון - האו"ם, הבנק העולמי, קרן המטבע הבינלאומית, הסוכנות הבינ"ל לאנרגיה אטומית ועוד), על שת"פ טראנס-אטלנטי בין ארה"ב לאירופה ועל גלובליזציה מתפשטת, סחר בינלאומי ושוק חופשי הנשענים על ערכים ליברליים.

במסגרת סדר עולמי זה הייתה ארה"ב השחקן החיצוני הדומיננטי גם במזה"ת, כשישראל נהנית ממצאות זו עקב קרבתה המיוחדת לארה"ב. שורת גורמים הובילו לערעור אבני היסוד הנ"ל: התעייפות ארה"ב מלשמש "שוטר עולמי" (כולל השקעה במלחמות יקרות במזה"ת); "דוקטרינת אובמה" שהגבילה את המעורבות האמריקנית הכוחנית תוך העדפת דיאלוג ופעולה במסגרות מולטילטרליות; "דוקטרינת פוטין" אשר ניצלה את הקטנת המעורבות האמריקנית (מה שנתפס כהקרנת חולשה מצדה של וושינגטון) לחיזוק מעמדה הגלובלי של רוסיה; עליית כוחה של סין; היחלשות אירופה וסימן שאלה מתעצם על עתידה וזהותה הקולקטיבית; וערעור הסדר הפנים-מדינתי (ראה לעיל).

המזה"ת תרם תרומה חשובה לתופעה המדוברת עקב התפרקות הסדר הישן בו, תוך שליחת גלי טרור ופליטים לאירופה והפיכתו לזירה מדממת בה נבחנות דוקטרינות אובמה ופוטין. התערעות הסדר העולמי יצרה מחד סיכונים לישראל וסדקים מטרידים ביחסיה המיוחדים עם ארה"ב, אך מאידך, ישראל השכילה לשמר יחסי עבודה עם רוסיה וסין ולטפח בריתות אזוריות.

במצאות הבינלאומית המתהווה אנו עדים להתחזקות הלאומיות והפופוליזם על חשבון הגלובליזציה; למהלכים כוחניים של מוסקבה במזרח אירופה ובמזה"ת; לאסטרטגיות סינית אסטרטגית (ים סין הדרומי, חדירה עמוקה לאפריקה ויוזמה כלכלית-תשתיתית במסגרת תפיסת "חגורה אחת נתיב אחד" (דרך המשי המודרנית); לסדקים באיחוד האירופי (Brexit) הנתון גם ללחץ כבד של טרור ופליטים; להתחזקות מפלגות ימין לאומני באירופה; לצמיחת מוסדות אזוריים אלטרנטיביים (כמו בנק ההשקעה בתשתיות הסיני או ברית שנחאי האירו-אסיאתית); ולעליית חשיבותן של תורכיה ואיראן ככוחות אזוריים.

עליית ממשל טראמפ בארה"ב הינה הביטוי הבולט לאופן שבו ערעור הסדר הפנים-מדינתי יכול להשפיע דרמטית על הסדר הבינלאומי הקיים. עדיין לא ברור כיצד תנווט ארה"ב בין מגמות הסתגרות לבין דחפים אפשריים לאסטרטגיות בינלאומיות. אפשר שטראמפ ינסה להגיע ל-grand bargain עם נשיא רוסיה פוטין כדי לכונן סדר עולמי חדש. מלאכה זו אינה פשוטה כלל נוכח ריבוי סלעי המחלוקת בין המעצמות. מנעד האפשרויות לגבי האופי העתידי של יחסי וושינגטון - מוסקבה הינו רחב ונע בין הקטבים של שת"פ הדוק מחד ומלחמה קרה מאידך. ביחסי ארה"ב עם סין קיימת אפשרות להסלמה למלחמת סחר.

ממשל טראמפ עלול לתרום להחלשת האו"ם, ברית נאט"ו ובריתות אמריקניות אחרות. (זאת במסגרת מגמה אמריקנית כוללת המתרחקת מתחושת השליחות והאחריות לשלום העולם ול"תיקונו", שאפיינה את מדיניות החוץ האמריקנית בעבר).

השפעות אפשריות על ישראל והעם היהודי

ישראל

ערעור הסדר העולמי הנוהג והאפשרות שילך ויתגבש סדר עולמי חדש טומנים בחובם גם סיכונים וגם סיכויים לישראל:

- בעולם בו גוברות מגמות לאומיות ובדלניות עשויה מחד להישחק הנטייה "להתערב" בענייניה של ישראל. מאידך - גם הנטייה לסייע לישראל בשעת הצורך עלולה להישחק.
- חיזוק הלגיטימציה העולמית לתופעת הלאומיות על פני הקוסמופוליטיות עשויה להפוך את ישראל למובנת ומקובלת יותר במערב. תיתכן יתר הבנה לתופעה הישראלית: מדינה המבקשת לשמר את לאומיותה וזוהתה היהודית.
- סביר להניח שהיחסים הבסיסיים עם הממשל האמריקני יתהדקו ואולי אף ישתלבו כמכפיל כוח עם יחסי הקרבה שבין ישראל לבין מדינות חשובות במזה"ת.
- בהיעדר מחויבות אמריקנית לחזון מוסרי חובק עולם וכאשר המבחן הקובע הנו "האינטרס האמריקני", ארה"ב עלולה לא לתמוך בישראל בסוגיות הניצבות בסתירה לאינטרסים החומריים שלה.
- התמקדות ארה"ב בנושאי פנים, וזניחת מנהיגות עולמית בכלל ובמזה"ת בפרט (העמקת דוקטרינת אובמה) תזיק לישראל ואף עלולה לשחוק בעוצמה המיוחדת לה ובכוחה ההרתעתי.
- הבנות אמריקניות-רוסיות עלולות לצמצם את מרחב התמרון הישראלי. מאידך, עימות אמריקני-רוסי או אמריקני-סיני עלול לייצר לישראל דילמות וסיכונים.
- בשלב זה קשה להעריך כיצד תשפיע המציאות הבינלאומית המתהווה על הסכסוך הישראלי-פלסטיני. האם ארה"ב תוסיף להיות הגורם המוביל במאמץ להשיג הסדר או שמא תפנה את הזירה לגורמים אחרים.
- בעולם בו מתוגמלת היטב חדשנות מדעית וטכנולוגית עומד לישראל פוטנציאל להישגים משמעותיים. לצד התועלת הכלכלית, התממשותו של פוטנציאל זה יעצים במערב (ובעולם בכלל) את "עוצמתה הרכה" של ישראל ויחזק תדמיתה כאומת הסטארט-אפ.
- הטכנולוגיות המתקדמות עלולות להביא לצמצום הפער האיכותי שבין ישראל ואויביה. אלה עלולים להצטייד בכלי נשק חכמים וקטלנים שאינם מצריכים תשתיות של מערכות חינוך, הכשרה ואימון איכותיים.

יהדות התפוצות

- הטכנולוגיות החדשות תורמות לאטומיזציה חברתית ולכן מסכנות את עוצמתה של הסולידריות היהודית ("מותה של מדורת השבט"). לצד השחיקה בתפקודם של ארגונים ותיקים, מתפתחות קבוצות שיח סגורות ה"נועלות" עצמן בפני המרחב הלאומי והתרבותי הרחב יותר.
- הטכנולוגיות החדשות - החל באלה המוזילות ומייעלות את היכולות לנוע בין יבשות וכלה ברשתות החברתיות - מאפשרות לחזק את הקשר שבין יהודי התפוצות ויהודי ישראל. מתרחבות קהילות וירטואליות של שיח יהודי. (במקביל - גוברת החשיפה למוקדי זהות אלטרנטיביים). העמקתה של "תרבות הפנאי" מעצימה הפוטנציאל של התפתחויות אלה.
- עולם דינמי המתאפיין בחדשנות מדעית וטכנולוגית נוטה לתגמל מצוינות. לעם היהודי נפתחים אופקי הצלחה חדשים מאחר שיש לו רקורד של הישגים והצטיינות בתחומים אלה.

חלק ב

שינויים בישראל העשויים להשפיע על יחסו של המערב כלפי ישראל והעם היהודי

א. התחזקות הימין והלאומיות הדתית בישראל

השנים האחרונות מלמדות על התחזקות הימין והלאומיות הדתית בישראל. מגמה זו צומחת בין היתר על רקע שינויים דמוגרפיים בישראל, משבר השמאל הישראלי, סימן השאלה הגובר על הלגיטימיות של האליטות הנוהגות, קריסת אוסלו, התחזקות ההכרה בקרב ציבור רחב בישראל ש"אין פרטנר פלסטיני", משבר החילוניות הישראלית, והסערה האלימה במזה"ת הנתפסת על ידי רבים כמאששת את תפיסות הימין.

בהקשר זה מעניינות במיוחד ההתפתחויות בקרב הסקטור הציוני-דתי. הנהגתו של מגזר זה מתמקדת בשנים האחרונות בחתירה גלויה ואגרסיבית להמציא מנהיגות מוסרית ופוליטית למדינה ולחברה הישראלית כולה. המגזר הציוני-דתי דבק בגירסה לאומית אינטגרלית של הציונות, שיש לה מספר מאפיינים בולטים: היא רואה את היעד של שיבת ציון והקמת מדינה יהודית לאו דווקא במונחים הרצליאניים (כמענה לבעיית היהודים), אלא כהתגשמות נחוצה של אידיאלים דתיים ולאומיים. היא נוטה לראות את המדינה הישראלית ככזו שצריכה לשקף את האינטרס היהודי. הציונות הדתית מבקשת לעצב מחדש את בסיס הסמכות האידיאלי-ערכי שעליו בנויה מערכת החוק (והנורמות) הישראלית. ובמסגרת זו, לטעת בו יתר ביטוי לעקרונות השאובים מעולם הדת והמורשת היהודית, במקום עקרונות השאובים מן העולם החילוני-ליברלי-קוסמופוליטי.

המגזר הציוני-דתי נוטה ליישם חתירה זו למנהיגות מוסרית ופוליטית באמצעות מפלגת הבית היהודי, דמויות דתיות בולטות במפלגת הליכוד, וכן באמצעות ניסיונו להשיג השפעה בשרות הציבורי, בתקשורת ומנהיגות בצה"ל, שבו קצינים ציונים-דתיים הופכים בולטים יותר ויותר.

התפיסה הציונות הדתית באה לידי ביטוי בראש ובראשונה בחתירה ליישוב וסיפוח יהודה ושומרון. באמצעות שליטתו במשרדי המשפטים והחינוך מקודמות מדיניות וחקיקה השמים דגש על זהות יהודית ועל האינטרסים של המדינה בתור מדינת-הלאום של העם היהודי. יש הרואים יוזמות אלה כאנטי-ליברליות וכמאיימות על עקרונות השוויון וזכויות האזרח. בתחום החינוך מקודמות מדיניות ותוכניות לימוד השמות דגש על זהות יהודית

ולאומית, ומחלישות מחויבויות לערכים ליברלים, דמוקרטים ואוניברסליים. למרות שחמישית בלבד מכלל האוכלוסייה מעידים על עצמם שהם "שייכים" לציבור הדתי-לאומי, פלחים רחבים של האוכלוסייה מזדהים בצורה שלמה או חלקית עם הביטויים של המדיניות הננקטת על ידי נציגי הציונות הדתית ביחס לסוגיות מדיניות, ביטחוניות, וחינוכיות. ייחודה של הציונות הדתית היא בכך שהיא מציעה חזון אידיאולוגי שלם המעוגן מחשבתית ומהווה אלטרנטיבה קוהרנטית לאידיאולוגיה הציונית החילונית, ששלטה בכיפה מאז קום המדינה.

השפעות אפשריות על האופן בו המערב רואה את ישראל

- מאחר שהמערב עצמו נמצא בתהליכי קיטוב חריפים, הדינמיקה בישראל עשויה להוליד השפעות סותרות. עבור ציבורים ליברליים במערב, ישראל עלולה להצטייר כמתרחקת מן הערכים המשותפים לה ולמערב. לא כך בהכרח עבור ציבורים ימניים במערב, המדגישים לאומיות על פני קוסמופוליטיות והסולדים מן הסדר הקיים.
- בקרב הציבורים הליברליים במערב צפויה ביקורת גוברת על היעדר מחויבות ישראלית לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני באמצעות נוסחת 2 המדינות, על ניסיונות למהלכי חקיקה שנתפסים כבלתי ליברלים, ועל תביעה גוברת לשלב תכני דת במערכת הלימוד (יתר הבנה למהלכים אלה תיקָצא בקרב ציבורים רפובליקנים בארה"ב וגורמי ימין באירופה).
- בקרב הציבורים הליברלים בארה"ב - התגברות סימני שאלה לגבי תקפות ההנחות המסורתיות בדבר הערכים היודיאו-נוצריים (Judeo-Christian) המשותפים לישראל ולארה"ב, ובדבר הבסיס הערכי ליחסים המיוחדים (בייחוד בסוגיות של שוויון בפני החוק, חירות, צדק, מוסר, דמוקרטיה, פלורליזם דתי, זכויות אדם, יחס למיעוטים, שלילת גזענות).

ב. התחזקות מאפייני היהודיות של ישראל

מגמות דמוגרפיות, חברתיות ותרבותיות מובילות בשנים האחרונות להעמקתן של מגוון תופעות והשקפות שאפשר לכרוך תחת כותרת גג משותפת: התחזקות מאפייני היהודיות של ישראל. מגמות אלה הן תהליכיות וארוכות טווח, וסימנים להן אפשר למצוא הן במחקרי דעת קהל והן בבחינת נתונים הנוגעים להתנהגות ולאורחות חיים. הן לובשות פנים שונות בקבוצות אוכלוסייה שונות - בדרך כלל על פי מידת דתיות - ואינן ייחודיות למגזר אחד בלבד. הפשוטות ביותר להסבר ולמעקב הן אלה הנובעות מהעלייה במספרם של המשתייכים לקבוצות "דתיות" או "חרדיות" בישראל. בעשורים האחרונים עולה שיעור היהודים בישראל, שניתן לזהות אצלם זיקה חזקה לתרבות/דת היהודית, הן בהיבט התודעתי והן בהיבט המעשי. שיעור החרדים עלה בתוך 25 שנים מכ-3 אחוז מכלל היהודים עד כדי עשירית מכלל היהודים.

שיעורי פריון גבוהים של האוכלוסייה החרדית והדתית ממשיכים להזין מגמה זאת של התחזקות הציבור היהודי המתאפיין בזיקה חזקה לדת. התחזקות זו מובילה בהכרח גם להתחזקות כוחן הפוליטי של הקבוצות המדוברות, וליכולתן להשפיע על עיצוב סדר היום הישראלי ומאפייניו.

המגמות המורכבות יותר נוגעות להתפשטות של ההכרה, בעיקר בקרב אליטות מסורתיות וחילוניות, בצורך "לקחת בעלות" על מאפייניה היהודיים של ישראל - לאחר שנים ארוכות של הזנחת זירה זו והפקדת הבעלות עליה בידי הקבוצות הדתיות. רוב גדול מאוד של היהודים בישראל (90 אחוז על פי הסקר האחרון של מכון "פיו") מייחסים חשיבות "רבה מאוד" (54 אחוז) או "רבה למדי" (36 אחוז) להיותם "יהודים". על כן, אין זה בהכרח מפתיע שבשנים האחרונות נרשמת התרחבות והעמקה של "שיח ההתחדשות היהודית" המחברת-קבוצות מגוונות של יהודים חילונים ורפורמים, דתיים ליברלים ודתיים לשעבר, צעירים העוברים הכשרה במכינות הקדם צבאיות, ואלה שנחשפים לתוכניות כמו "תגלית" במהלך שירותם הצבאי. כל אלה - משתתפים פעילים יותר או פחות בניסיון המתרחב לעצב יהודיות שאיננה דתית-במובהק המותאמת לישראל של המאה ה-21. ציבור זה מבטא עמדה אוהדת כלפי מאפיינים של דת ומסורת במרחב הציבורי ועם זאת מסתייג מכפייה דתית ומבקש לשמור על חופש הכרעה אישי בסוגיות דת. בהתאם, עולה מספר הישראלים המחפשים דרך לקיים בדרכם את החגים היהודיים ומתרבות המכינות לצעירים המשלבות לימודי יהדות ברוח פלורליסטית.

השפעות אפשריות על האופן בו המערב רואה את ישראל

נטייתם של ישראלים רבים ליצור מיזוג של התרבות היהודית עם התרבות הישראלית עשוי להביא להשלכות סותרות:

- התגבשותה של תרבות יהודית-ישראלית ייחודית עלולה להעמיק את הפער בינה לבין התרבות היהודית שאיננה ישראלית. ככול שתתעצם מגמה זו כך גם תכהה בעיני המערב הזיקה והזהות בין ישראל ויהדות התפוצות (ולכן גם העוצמה המיוחדת לעם היהודי ככלל).
- יתחזק דימויה של ישראל כמדינה פלורליסטית הנכונה להכיל תחת גג תרבותי יהודי מעודכן ושאינו כופה זרמי יהדות מגוונים. תהליך זה יחזק גם את הזיקה של יהדות התפוצות הליברלית כלפי ישראל.

ג. שינויים במעמדה ועוצמתה האסטרטגית של ישראל

בפרספקטיבה היסטורית, ישראל הינה כמעט פלא אסטרטגי. 650,000 היהודים שחיו במדינה בעת הקמתה צמחו עד פי 10. ישראל תופסת את המקום ה-11 במדד האושר העולמי, שיעור הילודה בה הוא הגבוה ביותר במערב, תוחלת החיים גבוהה מאוד (ישראל נמצאת במקום החמישי בעולם במדרג הגברים ובמקום התשיעי במדרג הנשים). התוצר לנפש (37,000 דולר לשנה) גבוה מזה של איטליה וספרד. ההיי-טק הישראלי הינו שם דבר עולמי וחברות ענק בתחום מחזיקות מרכזי מחקר בישראל. שדות הגז שנמצאו סמוך לחופי ישראל מבטיחים אספקת אנרגיה לשנים ארוכות ויהפכו את ישראל ליצואנית גז. הייצוא לאסיה צמח משמעותית. הסכמי השלום עם ירדן ומצרים נותרו יציבים למרות הזעזועים באזור. על רקע חתרנותה של איראן, הטרור הג'יהאדיסטי והופעת דאע"ש גוברת זהות האינטרסים בין ישראל לבין המדינות הסוניות המתונות. שיתוף הפעולה הביטחוני עם מצרים טוב משהיה אי פעם. על רקע הקריסה הפנימית בסוריה ובעיראק, אין איום צבאי קונבנציונלי על ישראל. סוריה פורקה מנשקה הכימי, ולפחות לטווח השנים הקרובות הוסגו לאחור מאמציה של איראן להגיע לנשק גרעיני.

למרות הנתונים המעודדים, בחינת עוצמתה האסטרטגית העכשווית של ישראל מעוררת הערכות סותרות. הרקע לכך הינו אי-הוודאות האסטרטגית המאפיינת הן את העולם והן את האזור. המזה"ת מוסיף לגעוש. קורסות בו אבני בסיס של הסֶדֶר האזורי הישן, כאשר באופק לא מסתמן עדיין סדר אזורי חדש שבכוחו להבטיח יציבות כלשהי. גם הזירה הבינלאומית הרלוונטית למזה"ת ולחוסנה האסטרטגי של ישראל עוברת זעזועים משמעותיים ורחוקה מלהקרין יציבות.

ישראל ניצבת בפני אתגרים אסטרטגיים משמעותיים: הסכם הגרעין שהושג עם איראן ואשר הוגדר על ידי ראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו כ"טעות בקנה מידה היסטורי"; הסכנה להידרדרות ביטחונית - בחזית הצפונית (חיזבאללה, דאע"ש וגורמי אסלאם קיצוני בסוריה); ובחזית הדרומית (חמאס וגורמי הטרור בסיני); סכנת הימשכותה של "אינתיפאדת הבודדים"; אי הוודאות לגבי עניינה של ארה"ב להוביל ולהיות נוכחת במזה"ת; הדחיפה לשינוי מודל פתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני (ממשא ומתן ישיר בהובלה אמריקנית לפתרון כמו-כפוי בחסות האו"ם ובהובלה רב-לאומית); המאמץ לפגוע בישראל באמצעות מהלכי חרם ודה-לגיטימציה.

לצד אתגרים הטומנים בחובם סכנה, ניצבות בפני ישראל הזדמנויות לא מבוטלות: לפתוח "דף חדש" במערכת היחסים עם ארה"ב לאחר בחירתו של הנשיא טראמפ, להעמיק את היחסים עם העולם הסוני המתון אשר מגלה עתה יתר פתיחות כלפי ישראל נוכח האיום האיראני וגורמי הטרור הקיצונים, וליישם תוכנית מדינית שתבלום סכנת אובדן זהותה היהודית של ישראל עקב גלישה למציאות של מדינה דו-לאומית.

השלכות על האופן בו המערב רואה את ישראל והעם היהודי

- ככול שישראל נתפסת במערב כחזקה אסטרטגית וכבעלת ברית קרובה לארה"ב, כך נשחק התיאבון המערבי לכפות עליה מהלכים המנוגדים לרצונה: בסוגיית ההסדר עם הפלסטינים ובסוגיות אסטרטגיות נוספות.
- התרחקות מפתרון שתי המדינות על רקע עלייתו של טראמפ והתחזקותם של כוחות הימין (הפוסלים רעיון זה) בישראל - עלולה לגרור להסלמה מדינית וביטחונית מול הפלסטינים ולהשפיע שלילית על מעמדה הבינ"ל של ישראל ויחסיה עם מדינות ערב.

ד. שינויים דמוגרפיים

אוכלוסיית ישראל גדלה באופן עקבי. לאחרונה היא הפכה להיות הקהילה היהודית הגדולה ביותר בעולם. עד אמצע המאה ה-21 רוב יהודי העולם, כלומר למעלה ממחצית היהודים, יתגוררו בישראל. תוך כדי הגידול הדמוגרפי משתנה גם ההרכב של האוכלוסייה היהודית בישראל. רוב היהודים הם ילידי הארץ. המשמעות הנובעת מכך היא שהם גדלים בסביבה משותפת, לומדים במערכת החינוך הישראלית, חלה עליהם חובת השירות הצבאי, והם חשופים לאורך מחזור החיים שלהם לתמורות התרבותיות, החברתיות, והפוליטיות של המדינה. בה בעת, משתנה הרכב האוכלוסייה לפי רמת הדתיות. מתחזק חלקם של החרדים והדתיים לעומת היחלשות בעיקר של המרכז המסורתי וקצת של החילונים. (לשם השוואה: התפוצה היהודית מתאפיינת במידה רבה של יציבות דמוגרפית עם נטייה קלה לצמצום בגלל פריון נמוך ותהליכי הזדקנות. בארה"ב, כמו בישראל, מתחזק משקלם של החרדים בכלל האוכלוסייה היהודית. יהדות התפוצה מתאפיינת בשיעורים גבוהים של נישואים מעורבים. אלו מרחיקים את היהודים מקשר עם מוסדות יהודים ומביטויים יהודיים בספירה האישית והמשפחתית. מן הצד השני, נישואים מעורבים מגדילים את המעגלים הלא-יהודים שיש להם היכרות עם מישהו שהוא יהודי ודרכו היכרות עם היהדות ועם ישראל).

השלכות על האופן בו המערב רואה את ישראל והעם היהודי

- המערב מתעניין בעיקר בסוגיית היחס הדמוגרפי בין יהודים לבין לא-יהודים באזור שבין הים התיכון לנהר הירדן. כלומר, במשמעות של המשך השליטה הישראלית ביו"ש, ואולי החלטות ישראליות עתידיות על סיפוח שטחים או חלק משטחים אלו, ובהשפעתם על אופייה היהודי והדמוקרטי של ישראל.
- התעניינות פחותה, ועם זאת לא מבוטלת, יש בשינויים בשיווי המשקל בין מגזרים שונים בחברה הישראלית. באופן מיוחד, ישנה התבוננות על הגידול בחלקו של הציבור הדתי והחרדי עקב נטייתו בדרך כלל של ציבור זה לעמדות פוליטיות ימניות. זאת ועוד, בהינתן אי-ההפרדה בין הדת לבין המדינה, ציבורים אלו שואפים לחזק את האופי

הדתני של הפרהסיה הישראלית, מה שעשוי להיתפס באופן מסויג על-ידי חלקים ניכרים במערב הליברלי.

- מוקד דמוגרפי נוסף המושך תשומת לב במערב כרוך בהשפעת העולים מבר"מ לשעבר על החברה והפוליטיקה הישראלית. מצד אחד, גל הגירה גדול זה מיתן מאוד תהליכים של ערעור הרוב היהודי. מן הצד השני, העולים נתפסים כקבוצה עם זיקות פוליטיות ימניות. כמו כן, כתפוצה רוסית הם משפיעים ויכולים להדק את מערכת היחסים הפוליטית בין ישראל לבין רוסיה.

סְכָמָה מסייעת להבניית דיוני הכינוס

שינויים במערב שעשויים להשפיע על עתיד ישראל והעם היהודי

המלצות מדיניות	השפעות אפשריות על ישראל והעם היהודי	קטגוריה
		ערעור על הסדר הפנים-מדינתי הקיים במערב
		ערעור על הסדר העולמי הקיים

שינויים בישראל העשויים להשפיע על יחסו של המערב כלפי ישראל והעם היהודי

המלצות מדיניות	השפעות אפשריות על יחסו של המערב כלפי ישראל והעם היהודי	קטגוריה
		התחזקות הימין והלאומיות הדתית בישראל
		התחזקות מאפייני היהודיות של ישראל
		שינויים במעמדה ועוצמתה האסטרטגית של ישראל
		שינויים דמוגרפיים

קריאה נוספת בפרסומים רלוונטיים של ה - [JPP]

ה"מנועים" המשפיעים על תמונת יחסי ישראל-ארה"ב.

ההערכה השנתית של המכון למדיניות העם היהודי, 2015.

http://jppi.org.il/he/uploads/JPPI-2015_Drivers_Affecting_Israel-US_Relationship.pdf

תהפוכות פוליטיות באירופה והשלכותיהן על העם היהודי.

עמדות כלפי יהודים, יהדות, וישראל בקרב מפלגות אנטי-מערכתיות באירופה. ההערכה השנתית של המכון למדיניות העם היהודי, 2015.

http://jppi.org.il/he/uploads/JPPI-2015_Political_Turmoil_in_Europe.pdf

הציונות הדתית בישראל כיום - תנועה לכיוון המרכז.

נניסיונותיהם של אנשי הציבור הציוני-דתי לבסס את השפעתם הפוליטית והמוסרית על הציבור הישראלי בכללותו. ההערכה השנתית של המכון למדיניות העם היהודי, 2016.

[http://jppi.org.il/he/uploads/Religious Zionism in Israel Today-Toward the Center-Heb.pdf](http://jppi.org.il/he/uploads/Religious_Zionism_in_Israel_Today-Toward_the_Center-Heb.pdf)

פרסומים מרכזיים של המכון למדיניות העם היהודי

המנעד היהודי בעידן של זהות גמישה: עמדות יהודי העולם, ראשי הפרויקט: שמואל רוזנר וג'ון רסקי, 2016
מבט יהודי-ישראלי על בטחון ומדינאות, הרהורים בעקבות מסמך הרמטכ"ל "אסטרטגיית צה"ל", פרופ'
יחזקאל דרוך, ינואר 2016.

ערכים יהודיים והשימוש בכוח על ידי ישראל בעימות מזוין: עמדות יהודי העולם, ראשי הפרויקט:
שמואל רוזנר ומיכאל הרצוג, 2015.

Jewish Solidarity In an Age of Polarization, Glen Cove, New York 2015.

ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית: עמדות יהודי העולם, ראשי הפרויקט: שמואל רוזנר ואבי גיל,
2014.

Rise and Decline of Civilizations: Lessons for the Jewish People, Dr. Shalom Solomon
Wald, "Academic Studies Press", 2013.

עלייתן ושקיעתן של ציביליזציות : לקחים לעם היהודי , ד"ר שלום סלומון ואלד , הוצאת "ידיעות
ספרים", 2013.

**The Challenged Triangle: Washington, Jerusalem, and the American Jewish
Community, Background Policy Documents**, Glen Cove, New York 2014.

Russian-Speaking Jews in North America, Jonathan Sarna, and **On Israelis Abroad**,
Yogev Karasenty, 2014.

הודו, העם היהודי וישראל, ד"ר שלום סלומון ואלד ואריאל קנדל, 2013.

צעירים יהודים-אמריקאים וזיקתם לישראל: מדיניות בעידן "שיח ההתרחקות", שמואל רוזנר
וענבל הקמן, 2012.

**21st Century Global Forces, Their Impacts on the Jewish People, Israel and the
United States**, Stuart E. Eizenstat, 2012.

Uncharted Waters, Stuart E. Eizenstat, (a special edition for the 2011 Israeli President
Conference), 2011.

**Jewish Demographic Policies, Population Trends and Options in Israel and in the
Diaspora**, Sergio DellaPergola, 2011.

המכון למדיניות העם היהודי – הערכה שנתית 2004–2005: העם היהודי בין שגשוג לשקיעה,
מאת סגל המכון וכותביו, 2005.

הערכות שנתיות משנת 2004–2016.

העם היהודי 2006–2005: בין שגשוג לשקיעה, מהדורה מיוחדת בצרפתית של דו"חות המכון לתכנון מדיניות העם היהודי, סגל המכון וכותביו, 2006.

תכנית אסטרטגית לחיזוק ירושלים, סגל המכון, 2007.

אנטישמיות מוסלמית, אתגר ודרכי תגובה אפשריות, עמנואל סיון, דב מימון, 2009.

לקראת 2030: אסטרטגיות לעתיד העם היהודי, מסמכי רקע מדיניים, כנס המכון, 2010 (בשפה האנגלית).

מגמות על והשפעתם על העם היהודי, כנס המכון, 2010 (בשפה האנגלית).

עמיות בעידן של "שיח ההתרחקות", כנס המכון, 2012 (בשפה האנגלית).

סין והעם היהודי: תרבויות עתיקות בעידן חדש, מאת ד"ר שלום סלומון ואלד, 2004. זהו המסמך האסטרטגי הראשון בסדרה: "שיפור מעמד העם היהודי במעצמות עולות ללא מסורת תנ"כית".

אודות המכון למדיניות העם היהודי

המכון למדיניות העם היהודי (מיסודה של הסוכנות היהודית לא"י) בע"מ (חל"צ) פועל במתכונת של צוות חשיבה (Think-Tank) ומאוגד כחברה ללא מטרת רווח. באמצעות חשיבה אסטרטגית ותכנון ארוך טווח, ממקד המכון את מאמציו לתרום לשגשוגם של העם היהודי ושל הציביליזציה היהודית. המכון יושב בירושלים, אך מתייחס לכל הקהילות היהודיות ברחבי העולם בראייה גלובאלית.

הפעילות של המכון למדיניות העם היהודי מכוונת מעשה, מדגישה במיוחד את זיהוי החלופות הזמינות, ניתוח של השפעתן על העתיד, והצגת המלצות מדיניות וסדר קדימויות אופרטיבי. לשם כך, מפתח המכון היבטי מדיניות מקצועיים ואסטרטגיים, תוך בחינת הגורמים המרכזיים שמהווים אתגר לעתידו של העם היהודי. במסגרת זו מציג המכון למדיניות העם היהודי בפני מקבלי החלטות ומנהיגים:

- סקירות וניתוחים של מצבים מרכזיים ושל תהליכים דינאמיים;
- "התרעות" בדבר איומים והזדמנויות;
- הערכות על התרחשויות עכשוויות והתפתחויות צפויות;
- חלופות פעולה אסטרטגיות חדשניות;
- ניתוח חלופות לקביעת מדיניות;
- המלצות מדיניות, קביעת סדר יום, ועיצוב תכניות עבודה.

המכון למדיניות העם היהודי נהנה מעצמאות מקצועית מוחלטת. הוא פועל בהנחיית מועצה מקצועית המאוגדת כמועצת מנהלים והמורכבת רק מחברים בעלי ניסיון בתכנון מדיניות, בראשות השגרירים סטוארט אייזנשטאט ודניס רוס, לשעבר בעלי תפקידים בכירים ביותר בממשל האמריקאי וליאוניד נבזלין מישראל.

שותפים וחברי האסיפה הכללית:

קרן ויליאם דוידסון

רוברט קפיטו וג'פרי שונפלד
מטעם פדרציית ניו יורק

פול זינגר
מטעם קרן פול זינגר

אירינה נבזלין
מטעם קרן נדב

נתן ופרנסיס קירש
בשם קרן משפחת קירש בע"מ

לסטר קראון וצ'רלס גודמן
מטעם קרן משפחת קראון

צ'רלס רטנר
יו"ר חבר הנאמנים של הסוכנות היהודית לא"י

משפחת רטנר

קרן ג'ודי ומייקל שטיינהרט

נתן שרנסקי
יו"ר הנהלת הסוכנות היהודית לא"י

דוד סילברס
יו"ר ועדת התקציב והכספים של
הסוכנות היהודית לא"י

תודות לארלין קאופמן וסנדי בקלור,
לפדרציית ניו-יורק, לפדרציית שיקגו,
לפדרציית קליבלנד, לפדרציות היהודיות
בצפון אמריקה, לדוד סנפורד גוטסמן,
למארק יוטאי, לארט סמברג ולמשפחת וילף.
וכן לאלכס גראס ז"ל ולג'ק קיי ז"ל,
על תמיכתם.

מועצת המנהלים והמועצה המקצועית המנחה:

יושבי ראש

סטוארט אייזנשטאט
דניס רוט

יו"ר עמית

ליאוניד נבזלין

חברי מועצת המנהלים:

אליוט אברמס
יוהנה ארביב
אריק גולדשטיין
מישה גלפרין
אלן הופמן
סטיב הופמן
דן הלפרין
אהרון ידלין
גלן לווי
ברנד-הנרי לוי
יהודית בוקסר ליברנט
יצחק מולכו
סטיב נסטיר
ג'רי סילברמן
וונדי פיישר
סמי פרידריך
אירוין קוטלר
ורנון קורץ
יהודה ריינהרץ
דורון שורר
מייקל שטיינהרט

נשיא ומנכ"ל מייסד

אבינועם בר-יוסף

ניהול פרויקטים

איטה אלקלעי

נשיא מייסד (אמריטוס)

יחזקאל דרור